TŁUMACZE W SZKOŁACH

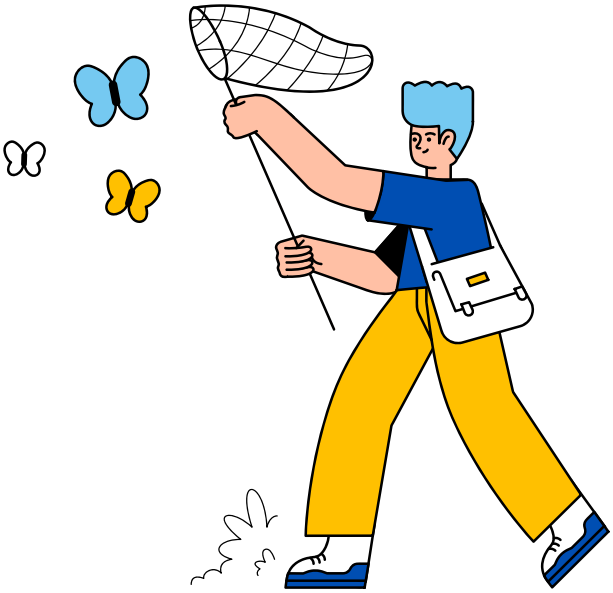

Aneta Kamińska

Przetłumacz sobie wiersz z ukraińskiego!

Lekcja przeznaczona dla klas 4–8 szkoły podstawowej

Spis treści

3 ____ Wprowadzenie

3 ____ Cele lekcji

6 ____ Wskazówki dla nauczyciela

7 ____ Lekcja

11 ____ Karta pracy

Pomysł na lekcję

Uczniowie wcielą się w rolę tłumaczy i to w dodatku z języka, którego nie znają. Korzystając z tabelki z polską transkrypcją ukraińskiej cyrylicy, odczytają, a następnie przetłumaczą na język polski dwa krótkie wiersze Ołeha Kocarewa napisane w 2022 roku, po inwazji Rosji na Ukrainę.

Cele lekcji

- uczniowie zobaczą, jak wygląda cyrylica i jak się ją czyta,
- uczniowie wejdą w rolę tłumacza i samodzielnie przełożą dwa krótkie wiersze ukraińskiego poety Ołeha Kocarewa,
- uczniowie zwiększą świadomość na temat wojny w Ukrainie i będą mieli okazję porozmawiać o swoich uczuciach z nią związanych,
- jeśli są w klasie osoby z Ukrainy, będą miały szansę opowiedzieć o swoim języku, kraju oraz doświadczeniach,
- uczniowie będą mogli uświadomić sobie, na czym może polegać zadanie poety w trudnych czasach,
- uczniowie będą mogli uświadomić sobie, na czym może polegać praca tłumacza, zwłaszcza podczas wojny,
- klasa lepiej się zintegruje, zwłaszcza jeśli są w niej uczniowie z Ukrainy.

Wiedza w pigułce dla nauczyciela

Dodatkowe materiały, które mogą przydać się podczas lekcji

a) Opinia Rady Języka Polskiego w sprawie wyrażeń *w Ukrainie | do Ukrainy* i *na Ukrainie | na Ukrainę*

Zwyczaj językowy preferujący przyimki na i do w odniesieniu do nazw niektórych bezpośrednich i pośrednich sąsiadów Polski ukształtował się bardzo dawno, kiedy były zupełnie inne granice państw oraz poczucie wspólnoty państwowej czy dynastycznej. Stanowi on relikt dawnej rzeczywistości, nie jest zaś przejawem kwestionowania suwerenności Ukrainy, Litwy, Łotwy, Białorusi, Słowacji ani Węgier (z nazwami tych państw łączymy zwyczajowo przyimek na). Jednak niezależnie od faktycznych przyczyn jakiegoś zwyczaju językowego ważne jest, jak odbierają go ludzie, których on dotyczy.

W Polsce już od dziesięcioleci trwa dyskusja, czy nie powinniśmy mówić o wszystkich obcych krajach niewyspiarskich z regularnymi przyimkami *do* i *w* (w latach międzywojennych dyskusja ta dotyczyła głównie Litwy). Jednak powojenne słowniki poprawnościowe zalecały posługiwanie się konstrukcjami z przyimkiem *na*. Mimo to od kilku lat składnia do *Ukrainy/*

Białorusi, *w Ukrainie*/*Białorusi* wyraźnie zwiększa frekwencję w polszczyźnie, nie bez znaczenia dla refleksji nad językiem były rewolucje w obu krajach, a ostatnio rosyjska agresja na Ukrainę.

Biorąc pod uwagę szczególną sytuację i szczególne odczucia naszych ukraińskich przyjaciół, którzy wyrażenia *na Ukrainie*, *na Ukrainę* często odbierają jako przejaw traktowania ich państwa jako niesuwerennego, Rada Języka Polskiego zachęca do szerokiego stosowania składni *w Ukrainie* i *do Ukrainy* i nie uznaje składni z *na* za jedyną poprawną (jak można przeczytać w drukowanych wydawnictwach poprawnościowych). Przyimki *w* oraz *do* są zalecane szczególnie w języku publicznym (urzędowym, prasowym) i w tych kontekstach, w których moglibyśmy zastąpić słowo *Ukraina* wyrażeniem *państwo ukraińskie*. Piszmy więc *wizyta prezydenta w Ukrainie*, a nie *na Ukrainie*. Lepiej pisać o wojnie *w Ukrainie* niż *na Ukrainie*, choć druga wersja też nie jest niepoprawna.

Podsumowując – choć oba typy połączeń (zarówno *do Ukrainy* / *w Ukrainie*, jak i *na Ukrainę* / *na Ukrainie*) są poprawne, to zachęcamy, by posługiwać się (szczególnie w tekstach oficjalnych) konstrukcjami pierwszego typu.

Uznajmy konsekwentnie, że podobnej ewolucji podlegają także połączenia z nazwami *Białoruś, Litwa, Łotwa, Słowacja* oraz *Węgry*, wszystkie one mają potwierdzenie w źródłach historycznych z przyimkami *w* oraz *do*, nawet *do* Węgier i *we* Węgrzech. Takie połączenia można akceptować i dziś, choć obywatele tych państw na ogół nie protestują przeciw polskiemu przyimkowi *na*.

Jednocześnie prosimy naszych ukraińskich przyjaciół oraz wszystkich zwolenników rewolucyjnych zmian, by uszanowali zwyczaje językowe tych Polaków, którzy będą mówić *na Ukrainie*. Nie wyrażają w ten sposób lekceważenia. Poza tym wciąż słyszymy *на Україні* od wielu uchodźców wojennych, można znaleźć takie konteksty w ukraińskich gazetach i na portalach, choć w tekstach oficjalnych zdecydowanie przeważa *в*. Zmiany w języku zachodzą powoli, nie tylko w polszczyźnie.

Lipiec 2022

b) Definicja transkrypcji (na podstawie Wikipedii)

Transkrypcja – system zapisu głosek (mowy) danego języka za pomocą symboli graficznych, czyli pisownia fonetyczna lub system fonetycznej konwersji innego pisma. Może służyć do zapisu wyrazów jednego języka w formie pozwalającej łatwo odtworzyć brzmienie osobie go nieznającej – głoski jednego języka oddaje się wtedy znakami pisma innego języka, przy czym danej

głosce nie zawsze musi odpowiadać tylko jeden znak, a niektóre znaki mogą być używane na oznaczanie kilku różnych głosek w języku wyjściowym. Transkrypcja taka zorientowana jest na odbiorcę posługującego się jednym, określonym językiem. Transkrypcja w odróżnieniu od transliteracji nie oddaje danego znaku jednego alfabetu zawsze tym samym znakiem drugiego alfabetu, jest bowiem sposobem oddawania głosek, a nie liter. Z tego też względu np. występujący w cyrylicy znak *Л* oddawany jest według zasad polskiej transkrypcji za pomocą znaku *Ł* lub *L* w zależności od tego, jaką głoskę *Л* reprezentuje w języku oryginału.

c) Nota biograficzna ukraińskiego poety Ołeha Kocarewa

Ołeh Kocarew (1981) – ukraiński poeta, prozaik, dziennikarz i tłumacz. Urodził się w Charkowie, następnie przeprowadził się do Kijowa, a kilka lat temu zamieszkał w Buczy pod Kijowem. Jego najnowsze książki to tomiki poetyckie: *Zawartość męskiej kieszeni* (2021), *Plac Charliego Chaplina* (2018) oraz powieść *Ludzie w gniazdach* (2017). Współredaktor (wspólnie z Juliją Stachiwską) antologii *Ukraińska poezja awangardowa (lata 1910–1930)*. W Polsce jego wiersze weszły do antologii w przekładach Anety Kamińskiej: *Cząstki pomarańczy. Nowa poezja ukraińska* (2011), *30 wierszy zza granicy. Młoda poezja ukraińska* (2012), *Wschód – Zachód. Wiersze z Ukrainy i dla Ukrainy* (2014) i *Listy z Ukrainy. Antologia poezji* (2016), były też publikowane w pismach „RED.", „Tygiel Kultury", „Pobocza", „Czas Literatury" oraz w „Gazecie Wyborczej" (przeł. Aneta Kamińska). W 2007 roku był stypendystą programu Homines Urbani krakowskiej Willi Decjusza. W 2022 roku w Polsce wyjdzie jego dwujęzyczna książka poetycka *Sprzątanie po okupacji* w przekładzie Anety Kamińskiej.

Wiedza w pigułce dla ucznia

Na pewno ostatnio dużo słyszycie o Ukrainie w związku z rosyjskim atakiem i toczącą się wojną. Może nawet w waszej klasie i szkole są koleżanki i koledzy z Ukrainy. Jeśli tak, to pewnie już wiecie, że język ukraiński, który podobnie jak polski jest językiem słowiańskim, da się trochę zrozumieć ze słuchu. Ma wiele podobnych słów i podobną gramatykę. Trudniej jest tylko z czytaniem, bo używa się innego alfabetu – cyrylicy. Ale czy na pewno tak trudno? Przekonajcie się sami i zostańcie tłumaczami! Podczas tej lekcji będziecie mogli przeczytać i przełożyć na polski dwa wiersze ukraińskiego poety Ołeha Kocarewa – poety, który urodził się w Charkowie, na studia pojechał do Kijowa, a od kilku lat mieszka w Buczy pod Kijowem. Potraficie znaleźć te miasta na mapie Ukrainy? Sprawdźcie, bo może zechcecie tam pojechać, kiedy wojna się skończy.

Wskazówki dla nauczyciela

Warto wykorzystać tę lekcję, żeby porozmawiać z uczniami na temat wojny w Ukrainie – o tym, co wiedzą i co czują w związku z nią. **Jeśli w klasie są osoby z Ukrainy, będzie to dobra okazja do integracji. Na poszczególnych etapach lekcji można im przydzielić specjalne zadania (są zaznaczone na niebiesko).**

Główna część lekcji będzie odbywać się w parach, każda para powinna dostać wydrukowane karty pracy. Alfabet powinien być wydrukowany na oddzielnej kartce albo na sąsiadującej stronie – tak, żeby uczniom było łatwo sprawdzać litery.

Podczas lekcji można również wykorzystać mapę Ukrainy, np. z Internetu.

Przebieg lekcji

1. Krótka rozmowa z uczniami o aktualnej sytuacji w Ukrainie. Nauczyciel może zapytać, co uczniowie wiedzą na ten temat, skąd czerpią wiadomości, co czują w związku z toczącą się wojną itp. Poziom i czas trwania tej części powinny być dopasowane do uczniów, według wyczucia i uznania nauczyciela.

2. Już podczas tej rozmowy można zwrócić uwagę na połączenia *w Ukrainie*, *do Ukrainy*, które są zalecane przez Radę Języka Polskiego (jej opinia jest w części **Wiedza w pigułce**) i zachęcić uczniów do używania właśnie tych wyrażeń przyimkowych. **Jeśli w klasie są uczniowie z Ukrainy, można wyjaśnić im, skąd się wzięło używanie przyimka *na* oraz to, że Polacy używają ich zwykle z przyzwyczajenia, nie mając przy tym złych intencji (ta sama opinia Rady Języka Polskiego).**

3. Nauczyciel dzieli klasę na pary i rozdaje karty pracy (jedna na parę lub dla każdego ucznia). Pierwsza karta pracy zawiera ukraiński alfabet wraz z jego polskimi odpowiednikami, dzięki którym robi się transkrypcję. **Jeśli w klasie są uczniowie z Ukrainy, mogą pomagać polskim uczniom.**

ukraińskie litery	polskie odpowiedniki
А а	a
Б б	b
В в	w
Г г	h
Ґ ґ	g
Д д	d
Е е	e
Є є	je, ie, e
Ж ж	ż
З з	z
И и	y
І і	i
Ї ї	ji, i
Й й	j
К к	k
Л л	l, ł
М м	m
Н н	n
О о	o
П п	p
Р р	r
С с	s
Т т	t
У у	u
Ф ф	f
Х х	ch
Ц ц	c
Ч ч	cz
Ш ш	sz
Щ щ	szcz
Ь ь	znak zmiękczenia
Ю ю	ju, iu, u
Я я	ja, ia, a

Na drugiej karcie znajdują się dwa krótkie wiersze ukraińskiego poety Ołeha Kocarewa. Dla ułatwienia jeden wiersz oznaczam kolorem **pomarańczowym**, drugi – **zielonym**.

”

***

шістнадцятий день війни з росією
посеред порожнього
холодильника
лежить
і винувато до мене посміхається
сир «російський»

”

Zadaniem uczniów będzie odczytać tekst – posługując się tabelką, nad wersami powinni wpisywać polskie odpowiedniki ukraińskich liter. Wyjdzie coś takiego:

”

szistnadciatyj deń wijny z rosijeju
posered porożnioho chołodylnyka
leżyt’
i wynuwato do mene posmicha-
jet’sia
syr „rosijśkyj”

”

Podobnie z drugim wierszem:

”

***

так замислився
про евакуацію
батька і матері своїх
із міста
ворогом обложеного

що програв у шахи
дочці
своїй

”

Po wpisaniu polskich liter uczniowie otrzymają tekst:

”

tak zamysływsia
pro ewakuaciju
bat’ka i materi swoich
iz mista
worohom obłożenoho

szczo prohraw u szachy
doczci
swojij

”

4. Teraz przy pomocy słowniczka podanego przy obu wierszach oraz intuicji uczniowie próbują zrozumieć i przetłumaczyć teksty.

Niżej podaję swoje przekłady, ale są możliwe też i inne warianty.

”

***

szesnasty dzień wojny z rosją
w pustej lodówce
leży
i przepraszająco się do mnie
uśmiecha
ser „rosyjski”

”

Na przykład w trzecim wersie uczniom może wyjść *na środku pustej lodówki*. Słowo *wynuwato* mogą przetłumaczyć też *z poczuciem winy*.

”

***

tak się zatopiłem w myślach
o ewakuacji
ojca i matki swoich
z miasta
przez wroga oblężonego

że przegrałem w szachy
z córką
swoją

”

Pierwszy wers uczniowie mogą przetłumaczyć też jako *tak się zamyśliłem*.

Jeśli w klasie są uczniowie z Ukrainy, mogą pomagać polskim uczniom.

5. Uczniowie prezentują efekty swojej pracy:

- **jeśli w klasie są uczniowie z Ukrainy, mogą przeczytać na głos wiersze po ukraińsku.**
- jeśli nie ma, to uczniowie sami próbują przeczytać na głos swoje transkrypcje. W razie różnych wersji, trzeba sprawdzić, gdzie wystąpiły błędy.
- kolejne pary przedstawiają swoje propozycje przekładów. W razie różnych wersji warto o tym podyskutować. Jeśli wkradły się błędy, znaleźć je. Jeśli różnice wynikają z użycia innych synonimów, porozmawiać o tym, że są dopuszczalne różne wersje i że teksty przełożone przez różnych tłumaczy też są inne.

6. Kolejny etap to rozmowa o wierszach w kontekście toczącej się wojny – dostosowana do poziomu klasy. Do drugiego wiersza warto wykorzystać notkę biograficzną Ołeha Kocarewa i jego zdjęcie z córką Jarosławą, a także mapę Ukrainy. Można zadać na przykład pytania:

- w jakim mieście prawdopodobnie przebywają rodzice poety?
- dlaczego muszą się ewakuować?
- ile lat może mieć córka poety?
- dlaczego ojciec przegrał z córką w szachy?

Uczniowie mogą znaleźć na mapie Ukrainy wszystkie miejsca z biografii Ołeha Kocarewa: Charków, Kijów i Buczę. Nauczyciel może zapytać, czy wiedzą, co się w tych miejscowościach działo/dzieje. **Jeśli w klasie są uczniowie z Ukrainy, mogą w tym pomóc.**

7. Na zakończenie można przeprowadzić krótką dyskusję dostosowaną do poziomu klasy: czy zadania poetów mogą być inne w czasie wojny i w czasie pokoju? Jakie role pełni tłumacz podczas wojny?

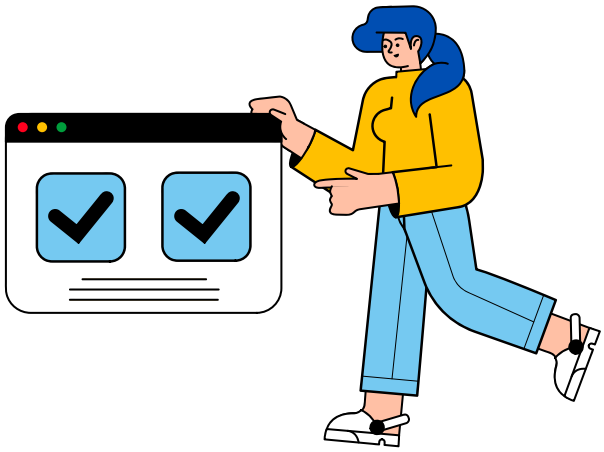

Karta pracy 1

ukraińskie litery	polskie odpowiedniki
А а	a
Б б	b
В в	w
Г г	h
Ґ ґ	g
Д д	d
Е е	e
Є є	je, ie, e
Ж ж	ż
З з	z
И и	y
І і	i
Ї ї	ji, i
Й й	j
К к	k
Л л	l, ł
М м	m
Н н	n
О о	o
П п	p
Р р	r
С с	s
Т т	t
У у	u
Ф ф	f
Х х	ch
Ц ц	c
Ч ч	cz
Ш ш	sz
Щ щ	szcz
Ь ь	znak zmiękczenia
Ю ю	ju, iu, u
Я я	ja, ia, a

Karta pracy 2

Instrukcja:
1) Masz przed sobą dwa wiersze ukraińskiego poety Ołeha Kocarewa. Używając tabelki z alfabetem ukraińskim z **Karty Pracy 1**, wpisz nad każdym wyrazem polskie odpowiedniki liter. Podany jest przykład.

2) Kiedy to już zrobisz, spróbuj głośno przeczytać teksty. Jeśli w Twojej klasie są koleżanki albo koledzy z Ukrainy, możesz poprosić ich o pomoc.

3) Posługując się podanym słowniczkiem i własną intuicją, przetłumacz wiersz na język polski. Koleżanki i koledzy z Ukrainy mogą Ci pomóc, a Ty pomóż im z językiem polskim.

Wiersz 1

***

szistnadciatyj
шістнадцятий день війни з росією

посеред порожнього холодильника

лежить

і винувато до мене посміхається

сир «російський»

Słowniczek do wiersza
посеред = pośród, na środku
порожній = pusty
холодильник = lodówka

Wiersz 2

***

так замислився

про евакуацію

батька і матері своїх

із міста

ворогом обложеного

що програв у шахи

дочці

своїй

Słowniczek do wiersza
батько = ojciec
мати, матір = matka
дочка = córka

Autorka: **Aneta Kamińska**
Koordynacja: **Ana Matusevič**
Korekta: **Agnieszka Kochanowska**
Skład: **Magdalena Nestorowicz**

Scenariusz lekcji zrealizowany w ramach projektu *Tłumacze w szkołach* dofinansowanego ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programu Narodowego Centrum Kultury: Ojczysty – dodaj do ulubionych. Edycja 2022.

Treść scenariusza dostępna na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa – Na tych samych warunkach 3.0 Polska (BY-SA)

Instytut Kultury Miejskiej
ul. Długi Targ 39/40
80-830 Gdańsk

tlumaczewszkolach.ikm.gda.pl

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programu Narodowego Centrum Kultury: Ojczysty – dodaj do ulubionych. Edycja 2022